

УДК 378.011.3–057.175

Наталія Савченко

ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ ВИКЛАДАЧА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті висвітлено проблему формування професійного іміджу педагога закладу вищої освіти в ракурсі розвитку його педагогічної майстерності. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень розкрито сутність поняття «професійний імідж викладача», визначено його ключові характеристики як педагогічного феномену. Проаналізовано компоненти іміджу та складові педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти, визначено взаємозумовленість позитивного іміджу педагога та його педагогічної майстерності. Зазначено шляхи формування позитивного іміджу викладача та розвитку педагогічної майстерності.

Ключові слова: імідж, професійний імідж, імідж педагога, викладач вищої школи, педагогічна майстерність, педагогічна іміджологія, професійна компетентність, навчальний заклад.

The article highlights the problem of forming a professional image of a teacher of higher educational institutions in the perspective of developing his pedagogical skills. Based on the analysis of psychological and pedagogical research, the essence of the concept «professional image of the teacher» is revealed, its key characteristics as a pedagogical phenomenon are defined. The components of the image and the components of the pedagogical skills of the teacher of the higher educational institution are analyzed, the interdependence of the positive image of the teacher and his pedagogical skill is determined. The ways of formation of a positive image of the teacher and development of pedagogical skill are indicated. After analyzing the components of the image and components of pedagogical mastery, we discovered their interdependence: the development of pedagogical mastery contributes to the formation of a positive image of the teacher.

Key words: image, positive image, the image of the teacher, higher school teacher, teaching skills, pedagogical imageology, professional competence, educational institution.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти, як визначено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння і впровадження наукових та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці. Розв'язати ці складні завдання може лише нове покоління педагогів–професіоналів, покликаних розвивати професійні здібності, виявляти таланти та формувати

особистість кожного студента як майбутнього фахівця з вищою освітою. За таких умов виникає необхідність формування нового стилю соціальної поведінки майбутнього педагога, яка б відповідала завданням розвитку суспільства, що, у свою чергу, вмотивовує розкриття проблеми, пов'язаної з формуванням іміджу, і актуалізує потребу її вивчення. Одним з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти, як визначено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння і впровадження наукових та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

У складний період реформування вищої освіти України та входження її до Європейського простору набуває особливої актуальності проблема іміджу сучасного викладача закладу вищої освіти. Вимоги до науково-педагогічних працівників висувуються не тільки нормативні з боку держави, закладів вищої освіти, громадськості, а, насамперед, самими студентами. І вони включають не лише якісне виконання навчальної та виховної функцій, а і вияв педагогічної майстерності, показником якої є професійний імідж викладача. Проте на практиці існує невідповідність між очікуваннями та існуючим іміджем частини педагогів. Особливо недосвідчені викладачі, проявляючи високу ерудицію, неординарність, не приділяють увагу іншим важливим аспектам, наприклад, зовнішньому вигляду, культурі мови, технікам взаємодії тощо. Це призводить до неспроможності вирішувати педагогічні ситуації, досягати бажаних навчально-виховних результатів. Для педагога створення професійного іміджу є ключем до успіху і запорукою визнання. Але на етапі підготовки викладачів (третій освітній рівень вищої освіти) у науково-освітні програми за відсутності стандартів вищої освіти часто забувають включити формування компетентностей із набуття педагогічної майстерності і відповідного іміджу. Система після-дипломної освіти, займаючись підвищенням кваліфікації педагогів, також залишає поза належною увагою питання професійного іміджу. Тому є необхідність дослідження особливостей іміджу викладачів вищої школи як невід'ємної частини та показника їх педагогічної майстерності.

Успішне розв'язання завдань підготовки фахівців із вищою освітою, які стоять перед вищою школою, значною мірою залежить від викладачів, їхнього науково-творчого потенціалу, рівня загальної та психологічної культури, педагогічної майстерності й професіоналізму. На викладача, згідно із Законом України «Про вищу освіту», покладаються складні й відповідальні обов'язки :

- 1) Постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність і наукову кваліфікацію (для науково-педагогічних працівників).
- 2) Забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у всьому обсязі освітньої програми відповідної спеціальності.

3) Додержуватись норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, прищеплювати їм любов до України. Виховувати їх у дусі українського патріотизму й поваги до Конституції України.

4) Додержуватися законів України, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти.

Проблема іміджу педагога розглядається в сучасній науці в рамках педагогічної іміджології, яка розробляє теоретичні підходи до вивчення іміджу педагога, освітніх навчальних закладів, всієї системи освіти, досліджує залежність формування професійного іміджу від певних педагогічних умов. Дослідженням проблеми формування іміджу педагогів займаються такі автори, як М. Апраксин, О. Бекетов, І. Єланскова, Л. Жариков, О. Заболотська, Т. Зеленська, А. Калюжний, Л. Колесникова, Г. Почепцов, Н. Тарасенко, О. Цокур, В. Черепанов та ін.

Закономірності становлення педагогічної майстерності освітянських кадрів були висвітлені І. Зязюном, Н. Кузьміною, А. Макаренко, В. Сухомлинським, О. Щербаковим та ін.

Окремі аспекти проблеми формування професійно-педагогічного іміджу викладача вищої школи вивчалися такими науковцями: Н. Гузій, В. Ісаченко, О. Ковальова, А. Морозов, І. Ханіна, О. Чебикін та ін. Проте досі не було висвітлене питання про необхідність формування професійного іміджу викладача як показника його педагогічної майстерності.

Метою статті є висвітлення проблем формування професійного іміджу педагога закладу вищої освіти в ракурсі розвитку його педагогічної майстерності.

Увага до іміджу актуалізувалася в останні десятиліття у зв'язку із загостренням конкуренції та проблем вибору у різних сферах. Більшість вітчизняних фахівців трактують термін «імідж» як образ, що створюється самою людиною, і включає певне ставлення, оцінку, причому розуміється не тільки візуальний образ, але й образ мислення, дій, вчинків, цілісне уявлення про людину. Психолог П. Берд визначає імідж як загальне враження, яке людина справляє на інших, загальну картину її особистості в очах оточуючих [1, с. 16]. В основі іміджу лежить реалізація особистістю своїх потенційних можливостей, тобто «Я-концепції». Імідж – не самоціль, а основа саморозвитку особистості, у тому числі, професійного. Імідж представника певної професії охоплює найважливіші професійні характеристики, що презентуються через зовнішній вигляд, професійні компетентності та особистісні якості.

Для педагога імідж відіграє важливу роль у забезпеченні успіху навчально-виховної діяльності. Імідж педагога розуміємо як сукупність особливостей і характерних рис особистості, які формують її індивідуальний образ як фахівця. Н. Гузій запропонувала розглядати поняття «педагогічного іміджу» як категорію, що характеризує стиль професійно-

педагогічної діяльності, манеру спілкування, уміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності. Суспільство висуває вимоги до професійного іміджу педагога, впливає на його зміст. Але із покоління в покоління незмінними залишаються такі якості ідеального педагога, як любов до дітей, учнів, студентів; високий професіоналізм, доброзичливість, щирість, вміння спілкуватися [3]. Це підтверджують різноманітні уявлення про образ вчителя, які сформувалися у суспільстві впродовж ХХ ст., наведені О. Петровою у праці «Імідж педагога» [8, с. 6–9]. На нашу думку, імідж викладача закладу вищої освіти – це індивідуальний образ педагога, сформований на основі якостей особистості, фахових компетентностей та практики реалізації професійних завдань.

Науковці вирізняють імідж ідеальний, який особа прагне мати, і імідж реальний, який є насправді, а також позитивний імідж та негативний. Професійний імідж сприяє життєвому та гарному успіху. Основні принципи, на яких будується професійний імідж, виділила І. Симонова: конгруентності (відповідність зовнішнього вираження внутрішньому змісту); естетичної привабливості; візуального та аудіального (естетичного, емоційного, комунікативного, інформаційного) впливу; доцільності; перспективи розвитку (саморозвитку та самовдосконалення); діяльності; саморегуляції (управління емоціями, реакціями і т.д.) [9, с. 112].

У структурі іміджу науковці виділяють певні компоненти. Наприклад, І. Ніколаєску виокремлює когнітивний, емоційний та функціонально-комунікативний компоненти. Когнітивний компонент професійного іміджу є системоутворюючим, у якому знання, здатності впливають на результативність професійно-педагогічної діяльності. Емоційний компонент забезпечує формування та подальший розвиток у педагогів стійкого позитивного ставлення до дійсності. Функціонально-комунікативний компонент розкриває засоби та прийоми діяльності педагога [6, с. 8–9]. Компоненти та показники особистісно-професійного іміджу виділила і О. Горовенко: 1) мотиваційно-ціннісний компонент віддзеркалює рівень умотивованості до здійснення педагогічної діяльності; 2) компетентнісний компонент; 3) діяльнісний – відображає систему особистісних норм регуляції поведінки; здатність до самоорганізації та самоконтролю, до рефлексії; 4) комунікативний компонент характеризується конструктивністю професійно-педагогічного спілкування [2, с. 8–9].

Професійний імідж викладача, на нашу думку, є показником його педагогічної майстерності. І. Зязюн вказував, що педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня на рефлексивній основі. Вченим було визначено компоненти педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка [7, с. 30–40], які включають складові позитивного іміджу педагога. У навчальному посібнику [4, с. 8–9] детально характеризуються компоненти педагогічної

майстерності викладача ЗВО: професійна компетентність – знання педагогіки, психології, логіки, принципів, форм і методів навчання і виховання, змісту навчального предмета та індивідуальних особливостей студента; уміння спілкуватися, дохідливо викладати навчальний матеріал, вести полеміку, керувати дискусією, використовувати наочні посібники і технічні засоби навчання, зацікавлювати і підтримувати увагу, аналізувати та оцінювати знання та вміння студентів, володіти комп'ютером; навички усного мовлення, розподілу власної уваги, орієнтування в часі; особисті якості – науковий світогляд, висока моральність, широкий кругозір та ерудиція, духовна культура, оптимізм, емоційна стійкість, витримка, наполегливість, співчуття, терплячість і доброзичливість; педагогічна техніка – комплекс умінь та навичок, що дають змогу досягнути оптимальних результатів у навчанні та вихованні студентів (міміка, жести, техніка мовлення, техніка педагогічного спілкування, вміння контролювати власні емоції, настрої тощо); педагогічний такт, педагогічна творчість; гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження духовних цінностей, моральних норм поведінки і відносин тощо; культура мовлення – майстерне володіння словом, уміння точно, доступно, емоційно, образно висловлювати свої думки; педагогічні здібності – це особливі якості особистості викладача, що зумовлюють успішність педагогічної діяльності.

Дослідницею О. Козловою було виділено елементи педагогічної майстерності, які впливають на формування іміджу педагога: морально-духовні цінності (гуманістична спрямованість, життєві ідеали, совісність, правдивість, чесність, національна гідність, толерантність тощо), педагогічні здібності, професійні знання, соціально-педагогічні якості, педагогічна техніка [5, с. 42–43]. Ми погоджуємося, що ці елементи сприяють формуванню позитивного іміджу педагога, але, водночас, саме професійний імідж є показником педагогічної майстерності викладача. Не може педагог успішно здійснювати професійну діяльність, не маючи професійного іміджу серед студентів, колег, батьків, адміністрації.

Імідж педагога закладу вищої освіти – образ, у якому проявляються найбільш суттєві його характеристики.

Модель поведінки викладача, як показником педагогічної майстерності, можна визначити за поданням В. М. Шепеля такими критеріями:

- 1) відповідність чинному законодавству, порядку, встановленому в суспільстві, в навчальному закладі;
- 2) моральна бездоганність, що припускає фіксацію високого ступеня чесності, справедливості, совісності;
- 3) дотримання шляхетної мети, що ставить перед собою вчитель;
- 4) самокритичність до власних можливостей, використання тих чи інших моделей поведінки залежно від ситуації.

Для формування професійного іміджу учителя варто порівняти

показники рівня його інтелекту з показниками рівня самооцінки. Розбіжність самооцінки вчителя з оцінками його іншими людьми є ознакою і причиною виникнення явних чи схованих внутрішньогрупових конфліктів.

Прийняття або неприйняття іміджу педагога необхідно шукати в очах слухачів чи учнів, в змісті та інтонаціях їх реплік і питань. Професійний імідж, комунікативно-мовною основою якого є нехтування думкою оточуючих, категорично протипоказаний взаємодії вчителя і його оточення.

Проаналізувавши складові іміджу викладача та компоненти педагогічної майстерності, ми виявили їх взаємозумовленість: розвиток педагогічної майстерності сприяє формуванню професійного іміджу викладача, а професійний імідж виступає показником педагогічної майстерності.

Подальших наукових досліджень потребують питання розробки конкретних технологій, що сприяли б формуванню позитивного іміджу викладачів та підвищенню рівня їх педагогічної майстерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берд П. Продай себя. Тактика совершенствования Вашего имиджа / П. Берд. – Минск, 2004. – 208 с.
2. Горовенко О. А. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя загальноосвітнього навчального закладу засобами самопрезентації : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Горовенко Оксана Анатоліївна. – Харків, 2013. – 20 с.
3. Гузій Н. І Педагогічний імідж і професійна культура / Н. В. Тузій // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики : зб. наук, праць. – К., 1997. – С 28–31.
4. Кайдалова І. Г. Педагогічна майстерність викладача : навч. посіб. / Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. – Х. : НФаУ, 2009. – 140 с.
5. Козлова О. Г. Відображення особистісно-професійного іміджу вчителя у феномені педагогічної майстерності / О. Г. Козлова / Постметодика. – 2012. – С. 40–44.
6. Ніколаєску І. О. Розвиток професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Ніколаєску. – Черкаси, 2011. – 20 с.
7. Педагогічна майстерність : підручники / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
8. Петрова Е. А. Имидж педагога / Е. А. Петрова. – М. : Изд. центр АПО, 2003. – 32 с.
9. Симонова И. Ф. Педагогика имиджа : монография / И. Ф. Симонова. – СПб. : Ультра Принт, 2012. – 304 с.